

folk mest ei lita del av den som
bebyggelse og bakgrunder at de generelt
aksepterer våre lysamfunn som en na-
turlig løsning. Likevel er der hos de

VERDENS GANG

Mandag 18. oktober 1948.

Ervervsvirksomhet for fienden.

Av h.r.advokat Annæus Schjødt

Helt fra første stund av har det vært åpenbart at vurderingen av «ervervsvirksomhet for fienden» var blant de aller vanskeligste spørsmål innen landssvikoppgjøret. Vanskelighetene skyldes ikke noen uenighet om at en virkelig rettsstridig bistand til fienden som består i utført ervervsvirksomhet i og for seg fortjener ikke streng straff som annen landssvik. De skyldes i første rekke det faktiske forhold at — for å sitere professor Andenæs — «gjennom de mange år okkupasjonen har vart, ble etterhånden så å si hele det norske næringsliv spent foran den tyske krigsvogn, slik at praktisk talt alt arbeid som ble utført direkte eller indirekte kom tyskerne til gode». På grunn av dette forhold, og andre omstendigheter som jeg her ikke kan komme nærmere inn på, er spørsmålet om en handlings rettsstridighet særlig vanskelig hvor det gjelder ervervsvirksomhet for fienden.

Jeg har gjort den erfaring at folk som ikke er jurister, regelmessig ikke er klar over hva som egentlig ligger i at en handling må være rettsstridig for at den skal kunne belegges med straff, og jeg vil derfor innledningsvis prøve å forklare dette med noen få ord.

Rettsstridighet er en betingelse for å straffe som alltid kreves i tillegg til at handlingen faller inn under en bestemt straffeparagrafs gjerningsinnhold — hvor det gjelder landssvik f. eks. under bestem-

melsen i straffelovens § 86 om å «yde fienden bistand i råd eller dåd». I noen utstrekning har straffeloven uttrykkelige bestemmelser om forhold som opphever en handlings straffbarhet, f. eks. i paragrafene om nødtilstand, nødverge og samtykke. Men i tillegg hertil er det erkjent av alle jurister at det er plass for en fri vurdering som kan føre fram til at vedkommende handling etter en bedømmelse av alle foreliggende forhold og omstendigheter må betegnes som rettmessig og derfor ikke kan straffes til tross for at den faller inn under en straffebestemmelses gjerningsinnhold.

Rettsstridighetskravets begrunnelse er i første rekke at selv den omhyggeligste lovgiver ikke kan forutse alle de konstallasjoner som fremtiden vil by på, og derfor ikke bør binde fremtidens rettsutøvelse så stramt at man får domsavgjørelser som står i strid med hva skikkelige folk på handlingstiden anser for rettmessig. Vurderingen av en handlings rettmessighet eller rettsstridighet vil — som fremholdt bl. a. av professor Andenæs — få særlig stor plass hvor det gjelder mer sjeldne straffebud. Til disse hører i høyeste grad forræderibestemmelsen i § 86, som ikke har vært aktuell før under det nåværende rettsoppgjør. Man må vel også si, at denne paragrafs generelle utforming gir særlig oppfordring til en omhyggelig vurdering av hvorvidt

rettsstridighet foreligger i det enkelte tilfelle.

Hva er så avgjørende for om en handling er rettsstridig eller rettmessig?

Straffelovens hovedforfatter, Bernhard Getz, henviste til «den alminnelige oppfatning som igjen har sitt organ i skikk og bruk». I Ot. prp. nr. 37 for 1938 fremholdes som det avgjørende moment «hvorvidt handlingen under de konkrete forhold etter den alminnelige oppfatning i samfunnet er utilbørlig eller ikke». Professor Andenæs, som jeg har hentet disse sitater hos, fremholder i sin doktoravhandling at «særlig er henvisningen til den vanlige dom over tilbørligheten eller forsvarligheten av en handling et synspunkt som ofte kan få anvendelse». Og videre: «Det kan hende en handling som rammes av lovens ord faller så langt utenfor de normalt tilfelle som lovgiveren har hatt i tanken, at det ville være urimelig å anvende vedkommende straffebestemmelse.» Professor Skeie uttaler at «Rettens dom over en handling må som regel følge den alminnelige moraloppfatning,» og han fremholder handlingens formål som et moment av betydning ved avgjørelsen av om en handling er rettmessig eller rettsstridig.

Av hva jeg har fremholdt vil det forstås at det som kreves for å avgjøre om en handling er rettmessig eller rettsstridig, ikke først og fremst er lovkyndighet, men kjennskap til forhold og synsmåter på det tidspunkt handlingen ble utført. Derfor er det naturlig at denne side av landssvikoppgjøret tas opp i dagspressen og ikke bare i den juridiske fagpresse. Almenheten bør ha klarhet over hvilke vurderingsmomenter domstolene anvender på dette område

og hva deres logiske konsekvenser er.

Det er meget godt å si om den måte domstolene hittil har avviklet også den vanskelige del av landssvikoppgjøret på som angår ervervsvirksomhet for fienden. Men to høyesterettskjennelser som er av sagt i den siste tiden, må jeg erklære meg helt uenig i for såvidt angår deres generelle uttalelser om rettsstridighetsspørsmålet. For å unngå misforståelse gjør jeg oppmerksom på at jeg ikke kjenner vedkommende tiltalte og ikke har hatt noen befatning med sakenes utførelse.

Den ene av de to høyesterettskjennelser — og den som jeg fortrinsvis vil holde meg til — ble av sagt i august i år i en sak mot overingeniør Alf Torp. De faktiske forhold som kjennelsen for hans vedkommende bygger på, var i korthet følgende:

Torp, som var overingeniør for veivesen i Sogn og Fjordane fylke, påtok seg i mars 1941 etter tysk anmodning som entrepriser å sprengte ut fjell for plass til en kraftstasjon ved Øvre Ardal. Han var på det rene med at arbeidet var et ledd i den tyske plan for utbyggingen av aluminiumindustrien i Ardal, og han var også klar over at aluminiumen var av stor betydning for rustningsindustrien. Torp fremholdt til sitt forsvar, at når han likevel påtok seg oppdraget, var det fordi han følte seg overbevist om at de aluminiums-anlegg som utsprenningsarbeidet knyttet sig til, ikke kunne bli ferdig innen krigens slutt. Hans arbeid ville derfor ikke hjelpe fienden i dennes krigsførsel, men tvert imot svekke hans krigsinnsats på dette område ved å trekke arbeidere og materiell over til et annet arbeid, som ville føre til at Norge satt igjen

med et verdifullt anlegg når krigen var forbi og tyskerne ute av landet.

Kjennelsen bygger på at Torp forela saken for sin overordnede, fylkesmann Seip, som selv var utdannet ingeniør og kjent for en fast nasjonal innstilling. Begge regnet med en samlet byggetid av minst 6—8 år, og begge regnet med at tyskerne ville ha tapt krigen innen den tid. Også Seip mente således at arbeidet ikke ville bli til noen nytte for tyskerne under krigen, men derimot for Norge etter krigen, og han rådet Torp til å ta på seg arbeidet, idet han anså det for en fordel at det ble ledet av erfarne norske ingeniører. Det var på den tid en del arbeidsledighet i distriktet, og tyskerne forsøkte å skaffe seg arbeidskraft til festningsanlegg m. v. ute ved kysten.

Høyesterett avviste tanken om at motivet kunne gjøre forholdet rettmessig i denne sak. Det ble videre betegnet som uten betydning hva Torp kunne ha ment om krigens varighet og om utsiktene til at anleggene kunne komme tyskerne til nytte under krigen. Høyesterett henviser på dette punkt til herredrettens dom, hvor det heter at det på den tid ikke var noen gitt å vite hvor lenge krigen ville vare, og at det ville være «et farlig standpunkt om det skulle tilligge den enkelte borger etter sitt eget skjønn å avgjøre om en handling som fienden

selv anså å være til beste for seg, i virkeligheten ikke ville komme ham til gode. Avgjørende må her være at Tyskland selv så sine krigsinteresser tjent med å sette arbeidet i Ardal i gang og med dette mål for øye engasjerte norsk arbeidskraft.» I et tidligere avsnitt betegner Høyesterett handlingen som fullbyrdet bistand til fienden selv om det tilskitete sluttresultat, altså fiendens, av en eller annen grunn ikke ble nådd.

Denne vurdering forekommer meg ganske hard. Å få fienden til å sette sine krefter inn på et punkt hvor det i virkeligheten var til skade for hans krigsinnsats og til gagn for Norges fremtid, ble vel dengang faktisk sett på som en positiv god innsats. Vel kunne den enkelte, som i denne tid ikke hadde stort mer enn sitt eget skjønn å holde seg til, komme til å ta feil, men det stemmer ikke med det faktisk gjeldende syn dengang når det nå etterpå gjøres gjeldende at man pliktet å gå ut fra at tyskerne hadde det eneste saliggjørende rette syn på hva deres krigsinteresser tilsa her i Norge. Vi husker vel ennå deres forsøk på å anlegge flyplass på Hardangerjøkelen og mange andre dumheter som vi dengang frydet oss over og gjerne så dem ofre sine krefter på. Selv i direkte militær strategi gjelder det å

103063